

ФУНКЦІОНУВАННЯ ОБРАЗІВ-СИМВОЛІВ У РОМАНІ БРАТІВ КАПРАНОВИХ «СПРАВА СИВОГО»

THE FUNCTIONING OF SYMBOLIC IMAGES IN THE NOVEL «THE CASE OF SYVYI» BY THE KAPRANOV BROTHERS

Стасик М.В.,

orcid.org/0000-0002-7208-0332

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри українознавства

Запорізького національного університету

Стасик М.А.,

orcid.org/0009-0003-9288-4893

викладач закладу фахової передвищої освіти

Фахового коледжу Класичного приватного університету

У статті здійснено комплексний аналіз символічної системи роману Братів Капранових «Справа Сивого» як важливого складника його поетики та смислотворення. Вихідним положенням дослідження є теза про символ як універсальний елемент художнього мислення, без урахування якого неможливе повноцінне прочитання літературного тексту. Наголошено, що звернення авторів до жанрової форми антидетективу слугує засобом художнього осмислення абсурдності радянської репресивної системи, у якій науковець постає «злочинцем», а слідчий – інструментом державного насильства.

Особливу увагу приділено аналізу ключових образів-символів роману, зокрема дороги, портфеля, сивого кольору, Дніпра, Мамає, а також символіці імен, кольорів і тілесних деталей. Образ дороги інтерпретовано як багатозначний символ життєвого шляху, людської та національної долі, свободи, самопізнання й відповідальності. У взаємодії з образом портфеля дорога формує складну метафоричну модель, у якій портфель постає водночас знаком влади, тягарем обов'язків, носієм пам'яті та символом особистісного краху героя.

Проаналізовано семантичний потенціал сивого кольору, що функціонує як полісемічний маркер історичної пам'яті, мудрості, втоми й трагедії, а також підсилює емоційно-смилову атмосферу твору. Обґрунтовано значення образу Мамає як символу національної незнищенності, козацької спадщини та духовного оберега, який поєднує минуле й сучасне. Окремо розглянуто символіку антропонімів і зміну імен як художній прийом, що відсилає до практик радянської уніфікації та втрати етнічної ідентичності.

Зроблено висновок, що символи в романі «Справа Сивого» виконують не лише образотворчу, а й структурно-композиційну та ідейну функцію, забезпечуючи багатовимірність інтерпретації твору, поглиблення психологічних портретів персонажів і актуалізацію ключових проблем історичної пам'яті, національної ідентичності та руйнівного впливу тоталітарної системи на людину.

Ключові слова: роман, символ, сюжет, полісемічність, антропонім, колір, психологічний портрет.

The article presents a comprehensive analysis of the symbolic system of the novel «The Case of Syvyi» by the Kapranov Brothers as an essential component of its poetics and meaning-making. The study is grounded in the premise that the symbol is a universal element of artistic thinking, without which a full interpretation of a literary text is impossible. It is emphasized that the authors' recourse to the genre form of the anti-detective novel serves as a means of artistic reflection on the absurdity of the Soviet repressive system, in which a scholar appears as a «criminal» and the investigator functions as an instrument of state violence.

Special attention is paid to the analysis of the novel's key symbolic images, in particular the road, the briefcase, the gray (hoary) color, the Dnipro River, Mamai, as well as the symbolism of names, colors, and bodily details. The image of the road is interpreted as a polysemantic symbol of the life path, human and national destiny, freedom, self-knowledge, and responsibility. In interaction with the image of the briefcase, the road forms a complex metaphorical model in which the briefcase simultaneously appears as a sign of power, a burden of obligations, a bearer of memory, and a symbol of the protagonist's personal collapse.

The semantic potential of the gray (hoary) color is analyzed as functioning as a polysemic marker of historical memory, wisdom, fatigue, and tragedy, while also intensifying the emotional and semantic atmosphere of the work. The significance of the image of Mamai is substantiated as a symbol of national indestructibility, Cossack heritage, and a spiritual talisman that connects the past and the present. The symbolism of anthroponyms and the change of names is considered separately as an artistic device referring to the practices of Soviet unification and the loss of ethnic identity.

It is concluded that the symbols in the novel «The Case of Syvyi» perform not only an imagistic but also structural-compositional and ideological functions, ensuring the multidimensional interpretation of the work, the deepening of the psychological portraits of the characters, and the actualization of key issues of historical memory, national identity, and the destructive impact of the totalitarian system on the individual.

Key words: novel, symbol, plot, polysemy, anthroponym, color, psychological portrait.

Постановка проблеми. Ні для кого не є таємницею, що сучасний світ наскрізь пронизаний символами. Символи присутні в усіх сферах людського життя – у природі, культурі, мистецтві, мові. Рослина, колір, географічна назва чи будь-який інший об'єкт можуть функціонувати як у прямому, так і в переносному, символічному значенні. Не становить тут винятку й художня література, у якій символів належить особлива роль. З одного боку, це звичайні мовні одиниці, ужиті у своєму прямому значенні, однак у художньому тексті вони набувають додаткового, глибшого смислового навантаження. Без урахування символічного рівня неможливе повноцінне розуміння жодного літературного твору.

Такі образи, як вода, вогонь, дорога, портфель, шабля, Мамай тощо, постають домінуючими символами, що не лише допомагають письменникам глибше розкрити дух певної епохи, а й надають творові міфологічного та філософського виміру. Вони виконують вагомий смисловий та композиційний функції в структурі художнього тексту. Символізм у літературі є невід'ємним і законним явищем художнього мислення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти творчості Братів Капранових здійснювали Т. Крупеньова (*Особливості ономастики творів Братів Капранових*), О. Січкара (*Шевченківські алузії в сучасній українській літературі (на прикладі творчості Братів Капранових)*), В. Беляєва (*Функціонування кольористичних епітетів у творах Братів Капранових*), К. Дорошенко (*Прийом гри образами у творчості О. Ірванця та Братів Капранових*), О. Барташук, С. Маховська (*Етнографічні аспекти романів Братів Капранових «Кобзар 2000»*), У. Лисак (*Локус дороги у поезії й семантиці мовних ігор Кобзаря 2000 Братів Капранових*), А. Мартиненко (*Естетика слова в романі «Забудь-річка» Братів Капранових*), Д. Лук'яненко (*Народознавча домініанта романів Братів Капранових*), І. Береза (*Українська відьма: від Гоголя до Капранових*), В. Руссова (*«Люб'язна Солоха» Братів Капранових: тендерне прочитання*), Л. Костецька (*Формування образу помаранчевого майдану у «Щоденнику моєї секретарки» Братів Капранових*) тощо. Як бачимо, художня проза Братів Капранових не тільки є надзвичайно цікавою й актуальною та користується популярністю серед читачів, а й активно досліджується літературознавцями.

Роман Братів Капранових «Справа Сивого», який вийшов друком у 2018 р., також вже ста-

вав об'єктом наукового аналізу. Зокрема його досліджували: В. Обозний (*Альтернативне моделювання постаті Дмитра Яворницького в романі братів Капранових «Справа Сивого»*) [1], Н. Кобилко (*Образ козака Мамай: від фольклору до сучасної української літератури*) [2], Т. Хом'як (*Художнє моделювання образу Дмитра Яворницького в романі братів Капранових «Справа Сивого»*) [3]. Дослідники звернули увагу на окремі особливості його поетики, зокрема на оригінальність художнього трактування образу головного героя. Проте загалом рецепція роману залишається досить обмеженою. Нині, як ми уже зазначали, існує лише кілька цікавих, але незначних за обсягом публікацій, здебільшого у формі тез доповідей. Твір ще очікує на ґрунтовне осмислення з боку літературознавців, мовознавців, істориків та філософів.

Запропоноване дослідження є першою спробою аналізу поетики роману «Справа Сивого» Братів Капранових у контексті використання образів-символів. Відсутність попередніх наукових розвідок у цьому аспекті зумовлює *актуальність* обраної теми.

В українському літературознавстві за останні роки з'явилося чимало праць, у яких предметом дослідження ставало використання символів. Зокрема це праці В. Дмитренка, Т. Гундорової, В. Жайворонка, В. Калашника, Н. Ковальчук, В. Кононенка, С. Павличко, О. Потапенка та ін. Можемо погодитися з думкою, висловленою у багатьох із цих робіт, що символ у творі використовується з метою «стисло і яскраво розкрити образ» [4, с. 65], що «це складний художній код, естетична енергія якого таїть у собі широкі можливості для досягнення різноманітних смислів» [4, с. 161].

Постановка завдання. Метою статті є аналіз особливостей функціонування символів у художньому просторі роману Братів Капранових «Справа Сивого». Для реалізації поставленої мети передбачено виконання таких *завдань*: визначити ключові образи-символи, представлені в романі; з'ясувати, як символіка впливає на поетику твору.

Виклад основного матеріалу. Брати Капранови, на основі біографії та документальних фактів про Дмитра Яворницького, пропонують читачеві альтернативну інтерпретацію історичних подій. Для цього автори використовують елементи класичного детективу (анидетективу). Жанрова форма «антидетективу» підкреслює абсурдність радянської системи, де злочинцем стає вчений, а слідчий – інструмент зла. Сюжет зосереджений

на молодому слідчому Климі Шпакувату, якому доручено контролювати одного з дніпропетровських заколотників – Сивого (Дмитра Яворницького). Саме символи, на думку Т. Хом'як, допомагають «художньо змодельовувати образ Д. Яворницького» [3, с. 145].

У художньому світі роману Братів Капранових «Справа Сивого» вони (символи) посідають ключове місце, виконуючи значну смислову та композиційну функцію в поетиці роману. Одним із найбільш яскравих та промовистих є образ *дороги*. У творі ми чітко бачимо звернення митців до біблійного розуміння цього символу. Адже дорога є одним із найбільш яскравих біблійних символів життя людини. Вона символізує духовний шлях людини та її взаємини з Богом. Образ дороги відіграє дуже важливу функцію у творі, семантика дороги тут дуже багатогранна. З одного боку – дорога є звичайним топосом, а з іншого – вона ототожнюється з життям людини, є символом боротьби і свободи, шляху до самопізнання людини, до свого етнічного коріння. Кожен із героїв роману обирає/формує власну дорогу, ширше – свою Долю: *«Клим давно вже пробачив усіх викладачів і навіть певною мірою був вдячний їм за те, що замість затверджувати в голові нудні хімічні формули нині займається новою цікавою справою, працює не з бездушними чавунними заготовками, а з живими людьми. Звісно, це не так уже й просто, зате дає відчуття могутності, коли не ти перед професором, а навпаки – він перед тобою вимушений тремтіти та затишатися»* [5, с. 107].

У романі «Справа Сивого» образ дороги набуває багатозначного символічного наповнення: він постає метафорою індивідуального життєвого шляху, людської долі й навіть долі нації, уособлює любов і втрату кохання, виконує функцію маркера самопізнання та пошуку особистісної ідентичності. Водночас у контексті окремих сюжетних ліній дорога слугує символом втечі від власного «я» та повернення до нього, а також уособлює прагнення героя уникнути відповідальності та покарання за скоєний злочин.

Символіку дороги автори яскраво підкреслюють детальними описами природи, які допомагають читачеві краще відчувати емоції, атмосферу тексту. Подекуди топос дороги не має метафоричних значень, а, радше, має на меті показати динаміку життя головного героя, його «пересування» у просторі, емоції та почуття, які переповнюють його на конкретному життєвому етапі.

Образ дороги в романі «Справа Сивого» часто поєднується з образом *портфеля*. Образ

портфеля в художній літературі – це не просто предмет побуту, а багатозначний символ, який може набувати різних смислових відтінків залежно від контексту твору, жанру та авторського задуму. У творах, що критикують державну систему, портфель часто символізує посаду, чиновницьку владу або корупцію. У творах про дитинство портфель – це символ навчання, становлення особистості, першого досвіду відповідальності, переходу до дорослого життя. У психологічній прозі портфель може уособлювати тягар обов'язків, який герой змушений нести – як буквально, так і метафорично (наприклад, обов'язки, секрети, провину). Це деталь, що характеризує статус героя: дорогий портфель – ознака успіху, старий – символ минулого або скромності. Отже, образ портфеля – це мобільний символ, який може означати: владу або її імітацію, знання або їх тягар, особисту історію або соціальний статус.

Образ портфеля в романі є одним з центральних символів і набув тут глибокого метафоричного значення. Парадоксально, але в романі усі ці значення дивним чином переплітаються. Для Кліма Шпакуватого, одного з героїв твору, портфель є водночас ознакою влади, носієм пам'яті, тягарем відповідальності й внутрішніх секретів, а також деталлю характеру. *«Кожна епоха має свій символ влади. Якщо початок ХХ століття бачиться у вигляді смокінгу та пенсне, двадцяті роки – в образі папахи та маузера, то у тридцяті їм на зміну прийшов портфель. Портфель – от що виказувало людину сильну та по-справжньому важливу»* [5, с. 21]; *«... раптом в очі кинувся новий портфель – поки що порожній символ влади»* [5, с. 55]; або *«... коли вийде звідси з портфелем – усі побачать, що колишній студент перетворився на представника влади, людину, що вирішує долі інших»* [5, с. 22].

Еволюція символіки портфеля в романі є досить показовою: від його початкового функціонування як реального побутового предмета до трансформації в узагальнено-символічний образ, який спершу є маркером влади, а згодом уособлює крах особистості, зумовлений її трагічним заплутуванням у соціальних механізмах. У цьому контексті важливим є ще один ключовий символ – сивий Дніпро, що виступає своєрідним «німим свідком» і метафоричним літописцем української історії. Символічною видається й фінальна деталь: занурення портфеля у води річки, що остаточно руйнує надії одного з героїв твору – Кліма Шпакуватого. *«– Ні! Марусю! –*

хлопець кинувся навздогін, але дівчина... одним рухом кинула свою ношу у Дніпро. – Ні-і-і-і-і! – просто-таки заволав хлопець, але ...дніпровими хвилями..., поступово занурюючись, пливли шкіряний начальницький портфель та тека з написом «Яворницький» [5, с. 281].

У романі вагому роль, на наш погляд, відведено використанню сивого кольору, який, завдяки своїй семантичній багатозначності (у фольклорі та художній літературі він означає «‘давнину’», ‘печаль’, ‘втому’») [6, с. 125], слугує засобом увиразнення настроєвих домінант, акцентування історичної пам’яті та поглиблення символічного виміру оповіді. Сивий колір з’являється буквально з перших рядків твору: «– Ти ніколи не думав, чому Дніпро звуть сивим? ... – Мабуть, тому, що старий. Старі – усі сиві» [5, с. 3]. Це не випадкова деталь, адже вона регулярно з’являється на сторінках твору. Повтор у романі постає однією з форм реалізації символічних смислів і виконує функцію смислового маркера, спрямованого на привернення уваги реципієнта до потенційно прихованого змісту. Ця деталь увиразнює, розвиває образ.

«– Дмитро Іванович Еварніцкій отримав у нас, в департаменті поліції, прізвище Сивий через те, що вже у молодому віці мав сиве волосся» [5, с. 72]. Так розповідає про Яворницького колишній працівник Департаменту поліції Російської імперії, а тепер консультант нової влади, Веніамін Купріянович Седов. Знову ж таки звертаємо увагу на прізвище, яке також пов’язане з сивим кольором. Трохи пізніше ми дізнаємося ще більше подробиць, що стосуються цього слова. Все виявляється набагато складнішим, ніж здавалося на початку: «Вреши він потрусив головою, взяв теку зі справою і каліграфічним почерком вивів на обкладинці слово «Сивий». Порядок ведення таємних справ передбачав псевдоніми для підслідних, і, обравши для такого випадку прізвище діда, Седов немовби поставив собі задачу остаточно покінчити із власним темним походженням, розбудженням історичною лекцією. Окрім того, сам Еварніцкій мав помітну сивину, що робило таке псевдонімом для агентів спостереження та змістовним для слідчого» [5, с. 161].

На завершальних сторінках роману сивий колір з’являється знову. У камері зустрічаються Седов і Клим. Седов вражений виглядом хлопця: «Хлопець нахилився над відром і остовнів. З непорушого водяного дзеркала на нього дивився сивий, ну просто як лунь, хлопець із його, Кліма Шпакуватого, очима» [5, с. 282]. Тут сивий колір

є символом «печалі», «втоми», а загалом краху. І зовсім інша семантика цього кольору в наступному уривку: «Яворницький мовчки дивився на своє зображення у дзеркалі, а з-поза спини його визирав Козак Мамай, намальований на полотні невідомим художником сто років тому. За довгий час фарба на картині почала злизити, і чорний Мамаїв оселедець вкрився білими тріщинками, немовби присипаний попелом вічності, що його люди ще називають сивиною» [5, с. 287]. Отже, спостерігаємо полісемічне використання цього кольору. З одного боку він уособлює мудрість, історичну пам’ять (Дніпро, Д. Яворницький), а з іншого – є символом краху ілюзій героїв роману (Седова, Шпакуватого), підкреслює руйнівну силу системи, яка пожирає своїх «дітей». Застосування цього кольору посилює символічний вимір твору та поглиблює його емоційно-смыслову атмосферу.

Варто погодитися з думкою В. Обозного [1, с. 143] про те, що «час минулий і час сучасний Братам Капрановим вдалося об’єднати завдяки сакральному образу Мамає, котрий колись врятував життя Дмитра Яворницького та ніби «взяв під опіку» сміливого археолога: «Мене в молодості землею завалило, коли розкопував стародавню могилу... Мене Мамай врятував... Кам’яна брила, що від старості вже загрузла в землю. Вона і прийняла на себе обвал, мене відкопали. І з того часу я почав збирати мамаїв з усього степу. Щоб захищали і мене, і вас, і всю Україну» [5, с. 268]. На символічності цього образу наголошують Т. Хом’як [3] та Н. Кобилко [2]. Зокрема, Н. Кобилко [2, с. 104–105] зауважує, що образ козака Мамає стає оберегом для головного героя, адже він завжди з’являється тоді, коли на головного героя твору, Дмитра Яворницького, чатує небезпека: обвал кургану, переслідування царським режимом, арешт радянськими органами.

На думку авторів роману, Мамай є символом невмирущості, незнищенності нашого народу. «Це герой, який захищає нас уже багато сотень років» [5, с. 285]. Дух Мамає завжди переселяється у тих, «хто не боїться козацької волі і приймає козацьку долю. Живе, як козак, захищає своє і не здається ворогам» [5, с. 287]. Мамай виступає символом нашої козацької спадщини. Він стає оберегом для героя та України, уособлює зв’язок із землею, традицією, незнищеним духом українства. Він поєднує в собі силу і мудрість, волю і спокій, народну пам’ять і національну мрію. «У багатовіковому історичному поступові цей загадковий образ виявився духовним символом

українців, уособленням звияжницьких ідеалів народу, його світоглядних орієнтирів», – зазначає Т. Пошивайло [7].

Під оперативним ім'ям *Мамай* у творі фігурує Марія Глинська, кохана слідчого Кліма Шпакуватого. У цьому випадку автори роману свідомо поєднують антропонім *Мамай* із прізвищем *Глинська*, що вказує на глибоку вмотивованість номінації. Імовірно, їм були відомі дві основні інтерпретації походження цього образу: перша трактує *Мамая* як питомий український фольклорний персонаж, друга пов'язує його з ім'ям полководця Золотої Орди *Мамая* та його нащадка – князя Богдана Глинського, який також уживав ім'я *Мамай*. Таким чином, вибір авторів має культурно-історичне підґрунтя та поглиблює семантичний вимір образу.

Символічно, що саме агент з оперативним ім'ям «*Мамай*» (Марія Глинська), стає рятівником Дмитра Яворницького, знищивши сфабриковані проти нього документи: «*Козак Мамай – це не просто міф. Це герой, який захищає нас уже багато сотень років. – Захищав вас? – Нас, – уточнив Яворницький. – І мене, і тебе, і наше місто, і всіх українців. Сотні років у тисячах хат він усміхається зі стіни, курить люльку, а сам захищає Україну, і поки буде так, вона житиме... Це Мамай нас веде. Вічний козацький дух*» [5, с. 285].

Загалом, автори роману, використовуючи у творі власні імена та прізвища, надають їм особливого смислового навантаження. Через семантику імен вони не лише окреслюють індивідуальні риси персонажів, а й формують їх художній образ, увиразнюють характер та внутрішній світ. Ім'я стає важливим елементом поетики твору, набуваючи символічного значення та поглиблюючи ідейно-образний зміст. Одного з героїв твору, Шпакуватого, звали Клим. Це коротка форма імені Климент, що має латинське походження від слова *clement*, яке означає «милосердний», «поблажливий», «людяний». У грецькій традиції воно також асоціюється з виноградною лозою – символом родючості та духовного зростання [8]. На нашу думку, автори роману свідомо обрали це ім'я з метою акцентувати увагу на трагедії особистості, яку система позбавила індивідуальності, перетворивши на складову частину свого репресивного механізму.

Як ми уже зазначали, у романі простежується свідомо стратегія авторів щодо добору антропонімів, які виконують важливу символічну функцію. Імена персонажів не є випадковими: вони репрезентують культурні, етнічні та семантичні нашарування, що посилюють художню

виразність твору. Зокрема, використання єврейського імені *Гад*, сприйняття якого в українській мовній традиції має інші конотації, є, на нашу думку, навмисним прийомом: «*Прийшов уночі і назвав мене на ім'я! – На яке ім'я? – не зрозумів Клим. – На моє! – з п'яним трагізмом у голосі сказав Вайсман. – А яке у тебе ім'я? – Гад! – Хто гад? – здивувався Клим. – Я, я – Гад! – стукнув себе в груди Вайсман. – Чого це? – Клим ніяк не міг второпати, про що йдеться... – Дурень! – Вайсман підняв угору сальний від підчеревка палець. – Гад по-єврейськи – це Удача... Батьки хотіли, щоб мені щастило. – А! – зрадив Клим. – А я вже думав! – Отож-бо і воно! Усі думають. Тому я і записався Гаврилом. Може, тоді удачу й відлякав*» [5, с. 145]. Така номінація дозволяє авторові глибше розкрити внутрішню драму героя, який, з одного боку, перетворений системою на «гвинтик» карального механізму, а з іншого – зберігає усвідомлення власної етнічної приналежності. Тому досить іронічно звучать слова Гаврила (Гада) Вайсмана: «*Мене, єврея, нагородили за боротьбу з юдаїзмом!*» [5, с. 141]. Отже, система імен у творі також є одним із ключових інструментів формування символічного виміру образів.

Зміна імені персонажем у художньому творі постає не лише як індивідуальний акт самовизначення, але й як художній прийом, що відсилає до ширших соціокультурних процесів. Акцент письменника на цьому сюжетному елементі дозволяє інтерпретувати його як алюзію на практику радянської влади, спрямовану на систематичне розмивання етнічних ознак та національних особливостей індивіда. Ім'я, яке традиційно виконує функцію маркера культурної спадкоємності та зв'язку з попередніми поколіннями, у такому контексті перетворюється на інструмент ідеологічної стандартизації. Тим самим автор демонструє, що процес «створення нової радянської людини» передбачав відчуження особистості від її історичних та етнічних коренів, а отже – формування уніфікованої ідентичності, позбавленої національної специфіки. Такий художній акцент не лише поглиблює портрет героя, але й спонукає читача замислитися над механізмами культурної трансформації, які визначали соціальну реальність радянської доби.

Очі – ще один із найпотужніших образів-символів, який дозволяє автору передати внутрішній світ персонажа, його емоції, моральний стан, істину, а іноді – навіть надприродну силу. Така увага до опису очей не випадкова: вони є своєрідним «вікном у душу», і саме через них читач може

глибше зрозуміти героя: «Усі в залі опустили очі, намагаючись уникнути пильного погляду промовця» [5, с. 13]; «Старший подивився крізь пенсне суворим поглядом» [5, с. 35]; «Клим не вірив власним очам» [5, с. 107]; «Марусині очі... видавали стривоженість» [5, с. 113]. Таке систематичне, а в романі вони згадуються близько ста разів, акцентування автором уваги на очах персонажа виконує функцію поглиблення його індивідуального портрета та психологічної характеристики, оскільки візуальні деталі слугують засобом розкриття внутрішнього стану й емоційної динаміки героя.

Заслуговує на увагу акцентування авторів роману на описі *лівої* та *правої* рук одного з персонажів роману. На нашу думку, це не просто звичайне фіксування процесу письма: така деталізація апелює до усталених у культурній традиції опозицій «ліве» – «праве», що характеризуються значним семантичним потенціалом. Зокрема, «ліве» у символічному вимірі асоціюється зі злом, зрадою та підступом, тоді як «праве» постає знаком правди, правоти й моральної чистоти. Таким чином, письменники не просто окреслюють зовнішні риси героя, а й доповнюють його портрет психологічними та етичними штрихами, що створює передумови для подальшого розвитку сюжету: «Клим зім'яв папір, поклав його в попільничку та підпалив. А поки полум'я поїдало написані слова, *ліва рука* забрала з *правої* ручку, обмокнула у чорнила та вивела кривим, але розбірливим почерком: «Розписка... обіцяю зберегти державну таємницю, не розголошувати довірену мені інформацію... Повідомлення буду підписувати псевдонімом...» [5, с. 139]. Подібний

прийом спрямований на активізацію інтерпретаційної діяльності читача, який змушений замислитися над прихованим змістом образу та його роллю в структурі твору.

Ще одним вагомим образом-символом у творі є шабля, яку автори інтерпретують як своєрідний оберіг, символ захисту історичної пам'яті та водночас місток між минулим, сучасним і майбутнім: «– Ой! – скрикнув він. *Середній палець запекло, і на пучці виступила кров. Шаблі виявилися цілком справжніми, ще й гострими, як бритва... То ти так?! Вирішив захищатися? Не вийде! Органи ДПУ не відступають навіть перед зброєю*» [5, с. 150].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, як ми бачимо, символ є структурним елементом художнього тексту роману, що забезпечує поглиблене розуміння авторського задуму. Використання символіки розширює інтерпретаційні можливості твору, створюючи умови для його багатовимірного прочитання. Символи сприяють формуванню образної системи, зокрема увиразнюють характери персонажів (Клима Шпакуватого, Марії Глинської, Дмитра Яворницького, Седова тощо) та відображають їхній внутрішній світ і емоційні стани. Символічні елементи виступають інструментом актуалізації ключових ідей твору та посилення їхнього впливу на читача.

Проблема символіки заслуговує на окреме дослідження не лише у творчості братів Капранових, але й у творах багатьох українських письменників із огляду на вагому роль образів-символів у змістовому й поетикальному рівнях тексту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Обозний В. О. Альтернативне моделювання постаті Дмитра Яворницького в романі братів Капранових «Справа Сивого». *Українська література: проблеми і перспективи: матеріали I Всеукраїнської заочної науково-практичної Інтернет-конференції* / укл. О. А. Огульчанська, В. Г. Зотова, Л. П. Копейцева. Мелітополь : Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, 2020. С. 140–143.
2. Кобилко Н. А. Образ козака Мамаєв: від фольклору до сучасної української літератури. *Література й історія : матеріали Всеукраїнської наукової конференції (08–11 жовтня 2020 р.)* : у 2-х ч. / редкол. : Н. В. Горбач (відп. ред.), В. М. Ніколаєнко (ред.-упоряд.), І. М. Бакаленко (техн. ред.) та ін. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2020. Ч. 1. С. 103–105.
3. Хом'як Т. В. Художнє моделювання образу Дмитра Яворницького в романі братів Капранових «Справа Сивого». *Література й історія : матеріали Всеукраїнської наукової конференції (08–11 жовтня 2020 р.)* : у 2-х ч. / редкол. : Н. В. Горбач (відп. ред.), В. М. Ніколаєнко (ред.-упоряд.), І. М. Бакаленко (техн. ред.) та ін. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2020. Ч. 2. С. 142–145.
4. Білоус П. В. Вступ до літературознавства. Теорія літератури. Психологія літературної творчості : Лекції. Житомир : Рута, 2009. 336 с. с. 65.
5. Брати Капранови. Справа Сивого. Роман. Київ : Нора-Друк, 2018. 288 с.
6. Словник символів культури України / За заг. ред. В. П. Коцура, О. І. Потапенка, М. К. Дмитренка. Київ : Міленіум, 2002. 260 с.

7. Пошивайло Т. «Козак Мамай» – генетичний код нації. URL: <https://surl.li/allonp> (дата звернення: 23.12.2025).

8. Климентій. URL: <https://surl.li/ibnpwx> (дата звернення: 23.12.2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 20.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 19.12.2025

Дата публікації: 31.12.2025